

PER LANGES LYRIK

Receptionshistorien

Af Aage Jørgensen

Per Lange, hvem er han, kan selv velbevandrede yngre mennesker finde på at spørge. Har de hørt navnet, har de i hvert fald næppe læst noget af ham. Ikke desto mindre må svaret jo være, at han var en dansk lyriker, der slog sit navn ret så solidt fast i mellemkrigstiden, og som i anmeldelser og litteraturhistoriske fremstillinger blev karakteriseret som en af sin tids fineste lyrikere, hellensk-klassisk i formel henseende, men samtidig præget af mellemkrigstidens livsanskuelsesforvirring. Efter tre digtsamlingers forsøg på at komme overens med tilværelsen og på kunstnerisk vis tilskrive den en art mening lagde han pennen til side og greb den først efter to årtier, nu i egenskab af essayist i den Montaigneske tradition, og også på dette felt blev han berømmet og estimeret. Denne artikel vil dokumentere den primære reception og følge Per Lange på vej ind i litteraturhistorierne – og ud igen, ud i den talende tavshed, som har indfundet sig siden millenni-umskiftet.

Per Lange (1901-91) tilhørte, hvad man har kaldt "en gammel kulturslægt". Faderen var forfatteren Sven Lange, der overtog litteratur- og teaterstoffet i *Politiken* efter Edvard Brandes og blev (u)almindelig frygtet. Blandt anerne finder man digteren Frederik Paludan-Müller, men også en skrædder. Derimod er der ikke tråde til den adelige Lange-slægt, som jo uddøde i 1708. Han lod sig danne på Efterslægtselskabets Skole og studerede derefter litteratur- og kunsthistorie på universitetet, men opgav og rejste til Italien, hvor han en vinter lang bevidnede Mussolinis fascistiske manøvrer og ærgrede sig over den elendige tobak. Herefter hutlede han sig igennem som poet, måske inspireret af Tom

Kristensen, der jo nogle år var gift med hans storesøster Ruth. Selv blev han kæreste med Rigmor Suenson, der i sine erindringer fra 1990 beretter om hans usigelige fattigdom og livsuduelighed. Hun trumfede et ægteskab igennem i 1931, da den store lykke var passé, og hun holdt af ham og hånden under ham, indtil forlagskonsulent Hanne Thiele i 1941 "overtog" ham og blev der, indtil døden dem skilte. Forfatterskabet blev snævert, tre digtsamlinger (1926-32) og fem essaysamlinger (1953-69), hvortil føjer sig en håndfuld tidsskriftrykte artikler og yderligere en håndfuld, der er fremkommet posthumt. Brød på bordet fik han i en længere periode som lyrikkonsulent på Gyldendal.

*

I sin anmeldelse af Per Langes *Samlede Essays* (1964) nævner Peder Hessela, at Hölderlin-karakteristikken i essayet "To Digtere" minder om en selvkaraktistik.¹ Også Langes digte har "trods den klassisk afsluttede form et anstrøg af gotisk uafsluttethed". Hans vers – men også prosaen – er "skønt gennemlyst af klarhed ikke uden den dunkelhed, som giver kunsten rigdom og fylde" (1964). Klarhed og dunkelhed – klassisk afklarethed over for moderne uro – er det spændingsforhold, som man fornemmer næsten overalt i Per Langes lyrik.

Denne fremkom i tre smalle samlinger, *Kaos og Stjernen* (1926), *Forvandlinger* (1929) og *Orfeus* (1932), indeholdende i alt 62 digte. Enkelte nye digte kom til i *Relieffer* (1943) og *Udvalgte Digte* (1953), hvor til gengæld henved en tredjedel af de oprindelige digte blev forment adgang. Et tredje udvalg, *I Bjergene* (1971), var en Gyldendal-gave til digteren på 70-årsdagen, med 19 digte illustreret af Povl Christensen.

¹ Per Langes essay "To Digtere" (i *Spejlinger*, 1953) omhandler modsætningsforholdet mellem de tyske forfattere Eduard Mörike og Friedrich Hölderlin.

Kaos og Stjernen

Otto Gelsted (1926), der vist var først på pletten, berømmer i al korthed debutsamlingens formelle sikkerhed, de lydefri vers og den kulturelle traditionsforankring, men finder den indholdsmæssigt stedvis manieret og lidt bleg og glat – og advarer: Glatthed kan eventuelt blive til goldhed. Alt i alt altså en forsigtigt positiv vurdering.

I en bunkeanmeldelse i *Tilskueren* gav Baudelaire-specialisten Christian Rimestad samlingen ubetinget ros, med følgende konklusion: "Hele Bogen er fremgaaet af en Trang til at uddrage Tings og Væsners inderste Essens. Mens det meste i den moderne europæiske Poesi er besat af en bagvendt Trang til at sige det simple paa den dunkleste og mest krampagtige Maade, har denne unge Mand ønsket at tale om dunkle og dybe Livsforhold og næsten uoversættelige Fænomener (se *Nattergalen*) paa den klareste mulige Maade." (1928, s. 57). Hvert eneste digt er "fuldkommen godt". Poetens selvstændighed er "bemærkelsesværdig", han har "skabt noget klassisk", han ved, at "et Digt er en *Harmoni*, en roligt aandende Organisme af samme ophøjede Ligevægt som et stort Træ, der uhørligt trækker sig Vej" (s. 55), osv.²

Den degenerationsfikserede livsanskuelsesdebattør Helge Rode indleder sin anmeldelse, ligeledes fra 1928, med et desillusioneret signalement af den samtidige lyriksituation. Nok har lyrikken haft en stor tid, rig på "særprægede lyriske Personligheder og paa ren og forfinet Kunst", men nu er der "Tegn paa Træthed og Overmæthed", forårsaget af nutidens "Overproduktion, Rutine og Banalisering af Verset". Just derfor "er der Grund til at glæde sig over enhver, der midt i Dilettanteri og Professionalisme under ublide litterære Kaar, dyrker Verset paa værdig Maade" – som Per Lange, hvis *Kaos og Stjernen* "virker som en Essens af det fineste og reneste i dansk Poesi, fuldkommen stille. Klangen er myg, veg

2 I essayet "Sæson for Bakkantinder" ironiserer Per Lange over Christian Rimestads anmeldervenlighed, jf. *Det Umuliges Kunst*, 1996, s. 14-18; intet andet sted forholder han sig til forfatterskabets reception.

og dog mærkelig indtrængende, den slipper intet Øjeblik sit blide og faste Greb i Lytterens Sind.”³

Forvandlinger

Tom Kristensen lod sin anmeldelse af *Forvandlinger* indgå i en større lyrikpræsentation i tidsskriftet *Tilskueren*. Han skrev bl.a.: ”Den samme Drift mod Psykologi, mod skikkelsesdannende Lyrik, er ogsaa karakteristisk for *Per Lange*, som med den lille Digtsamling *Forvandlinger* (Woel’s Forlag) fortsætter sit altfor lidet paaagtede Forfatterskab. Ingen ung, dansk Lyriker har vel mødt en mere velvillig Tavshed end han. Der er blevet kælet for ham med Stilhed, for at han rigtig kunde faa at føle – rigtigt, saa det svider – at hvad stort sker, sker tyst.” (1929, s. 10). Ellers kredser Tom Kristensen om det urolige, ubestandige, omskiftelige og lunefulde som ”det nye”, moderne, i Per Langes hellenisme. Digtet ”Zeus” fremdrages som samlingens betydeligste. I øvrigt gælder generelt om digtene, at ”al Farve er dæmpet af og alt blevet glidende Bevægelser og rolige Konturer, der kun nu og da viger til Side og afslører den Pludselighed, det Spring, den spændte Fjer, som er Hemmeligheden i hans Poesi” (s. 11-12).⁴

Hvad angår modsætningen mellem Per Lange-digtenes klassiske form og urolige indhold, så har Jørgen Breitenstein i sin store Tom Kristensen-afhandling påpeget, at Kristensen måske gør Lange ”mere urolig, end han er”, og konkluderet, at han ”på den ene side havde en dyb, spontan sympati for Langes klassisk formede lyrik, men at han på den anden side var langt fra åbent at ville erklære sig som klassicist” (1978, s. 418).⁵

3 Rodes anmeldelse er optrykt i *Helge Rode. Gyldendals Julebog 1954*, s. 69-74.

4 Tom Kristensens anmeldelse i *Tilskueren* er siden optrykt i *Mellem Krigen* (s. 32-43), 1946. Per Lange-delen, s. 41-43, er også optrykt i *Fra Holger Drachmann til Benny Andersen* (s. 134-136), 1967. I optrykket er ’Fjer’ ændret til ’fjeder’ (og retskrivningen bragt i overensstemmelse med Hartvig Frisch-formen).

5 Et par biomstændigheder: Tom Kristensen var 1921-27 gift med Per Langes

Allerede samtidig med udgivelsen af *Forvandleringer* lod Per Lange sig antologisere, nemlig i *Moderne dansk Lyrik* (1929), sammensillet og udgivet af Cai M. Woel. Formentlig har han selv udpeget de tre digte: "Mythologi" (dvs. "Zeus"), "Kentauren" og "Fontænen". Bogens forord af Sven Lange nævner ikke sønnen.

Orfeus

Christian Rimestad (1932) kaster i sin anmeldelse indledningsvis et blik bagud på debutsamlingen, hvis digte "i paafaldende Grad" var modne, sjæleligt erfarne og formelt mærkeligt fuldkomne. De havde "en Følelsesstyrke, man ikke genfinder i lignende Grad" efterfølgende. Nu fornemmes "et kosmisk Drømmeri, der søger vidt favnende Billeder", men dog stadig undgår "det vage og udflydende" – hvilket så eksemplificeres med henvisning til digte med fantasifulde og slående billeder: "Nat i Syden", "Dansen" og "De Badende", frem mod den måske lidt vel bovlamme konklusion: "Naar Per Lange er en af sin Generations bedste Poeter, er det fordi han besidder baade Intelligens og denne mystiske Indfølingsevne, uden hvilken selv den behændigste og klogeste Verskunstner aldrig bliver Digter".⁶

*

Den første bedømmelse af Per Langes lyriske forfatterskab fremkom i det svenske kulturtidsskrift *Ord och Bild* i 1938 – på et tidspunkt altså, hvor digteren var "gået i stå". Desværre vidner artiklen, af Harry Andersen, om mindre analytisk nøgternhed end

søster Ruth. Han færdedes følgelig i Sven Langes hjem og sommerhus. Bl.a. herom har han skrevet to artikler: "I Erindring om Sven Lange", *Politiken*, 22. juni 1948 (optrykt i *Til Dags Dato*, 1953, s. 69-72), og "Hos Sven Lange", *Politiken*, 1. august 1958. Jf. Per Langes syrlige artikel, "Alle veje førte til Tom", *Politiken*, 1. august 1993, optrykt i *Det Umuliges Kunst*, 1996, s. 93-102.

6 Orfeus er også anmeldt af Emil Frederiksen i *Aarhuus Stiftstidende*, 21. oktober 1932.

hagiografisk besluttethed: "Per Langes Poesi er fin, udsøgt og formfuldendt Kunst; den er ren, og den kan være streng. Den afspejler et Sind, som kender den dybe Uro, som kan gennemglødes af den oplevede Smerte og forme den i Strofer, der kan lyse gennemsigtige og klare, og som kan blive dunkle og faa en ejendommelig mørkgylden Glans." (1938, s. 435). På denne suggestive vis fortsætter præsentationen. F.eks. siges om de almindelige ord, at Lange kan få dem til at stråle og skinne, give et skær fra sig af finhed, højtid og liv, være lysende rene og afgive forunderlige og dybe toner. Digtene har "klassisk Rejsning", rimene er de sædvanlige og derfor gode, billederne er logiske og følelsesbetonede, osv. Andersen forsøger ikke at knytte Per Lange til samtiden og moderniteten,⁷ men forankrer ham tværtimod i traditionen: Frederik Paludan-Müller, Ludvig Bødtcher, Sophus Claussen.

Lyriskudvalgene

Også de tre udvalg, der altså indskrænkede digtenes antal, gav anledning til omtaler, som befæstede og uddybede primærreceptionen. I sin anmeldelse af *Relieffer* (1943) gjorde Henning Kehler (1943) det indledningsvis klart, at Per Lange var den eneste af sin generation, som han kunne føle noget for. Forfatterskabet er "ærkeaandsaristokratisk og artistisk", lyrikken er "krystalklar som Luften paa det Bjærg Parnassos og køligere [læs: køligt] som Vandet fra den Kilde Kastale". Man vil forstå, at pilen ret så entydigt peger i apollinsk retning.⁸ Kehler snakker ellers en del uden om og henholder sig til, at digtene har "været anmeldt superlativt af de mest kompetente Verskritikere". Og Tom Kristensen (1943) omtaler i en bunkeanmeldelse Per Lange som "en af de største nulevende" danske lyrikere, men jo uden "populære egenskaber".

7 F.eks. relaterer han ikke Per Lange til den "jævnaldrende Digterfælle" Paul la Cour med de "aparte og overmaade søgte" billeder.

8 Per Lange dvælede ved Kastalia-kilden under sin græske odysse, jf. essayet "Gøgen i Delfi", i *Samtale med et Æsel*, 1961, s. 102 f.

Han kan være dunkel som i "Proteus", men udfolder han sin klassisk-hellenske sans som i "Zeus", rager han ind i verdenslitteraturen.

Til *Udvalgte Digte* (1953) gjorde Otto Gelsted (1953) en pointe ud af, at Per Lange havde fået plads i Gyldendals nyklassiske serie. Skønt hans "rytmiske register" ikke er rigt, har det "en helt klassisk skønhed i form, klang og følelsens og tankens dyb". Og videre: "Den ensomhed og livsfjernhed, der undertiden synes at lukke ham ude fra livets varme virkelighed, er altid så gennemlyst af intelligens, af kritisk selverkendelse, at den på intet punkt strejfer det sentimentale."

Det var naturligt velment, at Gyldendal i 1971 ville markere sin fornemme lyrikeres og forhenværende konsulents 70-års fødselsdag med en nitid tryksag, *I Bjergene*, indeholdende 19 digte udvalgt af Ole Wivel og illustreret af Povl Christensen. Men det blev bare for meget, fandt anmelderne. Erik Clemmesen (1971) oplevede en "strintende kollision" mellem "den dirrende, forfinede lyriker, hvis hele udtryk er mejslet i ordenes monumentale form", og så akvatinternes "storladne natureksplosioner". Og Eske Kaufmann Mathiesen (1971) noterede, at illustrationerne fungerede skidt sammen med de fortidsvendte, men smukke digte, hvis ophavsmand var "klassisk-formel streng i sin gnistrende ord-arkitektur, hvori den gammel-poetiske stilistik hele tiden demonstrativt folder sig ud". Også Bent Irve (1971) talte om "den udeblevne samklang" mellem illustrationerne og de "omridsrene og marmortætte, klassisk prægede digte". Og Poul Houe (1972) ironiserede over, at en bog, der skulle pege imod "det værdifulde i at opleve det umulige" (s. 364), var endt som en smagskonserverende sag, der gjorde digtene "eksklusivt tilgængelige og ellers uinteressante [!]" (s. 364). Bent Mohn (1971) endelig fastslog, at der ikke fandtes "ét ringe digt" i Per Langes tre samlinger. Underligt derfor, at han endnu ikke havde fået sine *Samlede Digte*, han, der fra begyndelsen fremstod "som klassikeren, en tolker af kunstens favntag med livet, det blev til lidenskab i streng, bunden form og en tro på, at skønheden kan forsones og vare".

Den litteraturhistoriske reception o. 1950

Tom Kristensen kan have ret i, at receptionen af *Kaos og Stjernen* bar præg af en vis tøven, selvom anmeldelserne var positive og velvillige. Rigmor Suenson fortæller i sine erindringer, at modtagelsen af *Forvandlinger* bar præg af, at han havde etableret sig som digter allerede med den første samling (Thor, 1990, s. 125). Midt i århundredet blev Lange så sat på plads litteraturhistorisk. Flere bidrog hertil, mest formentlig Sven Møller Kristensen, hvis *Dansk litteratur 1918-1950* (1950) ikke blot blev optrykt adskillige gange, men også kom til at danne basis for en pædagogisk fremstilling til gymnasiebrug, *Danmarks litteratur* (1963, senest 1972; s.m. Mogens Brøndsted). Den blev også akkompagneret af en tekstsamling, *En mosaik af moderne dansk litteratur* (1954, senest 1974). Møller Kristensen omtaler af gode grunde kun Per Langes lyriske forfatterskab, nemlig i kapitlet "Intermezzo, 1926-32", tilfældigvis årstallene omkring Langes lyrikproduktion, hér karakteriseret ved en relativ "ro" og "lettelse" (i forhold til stemningen i de første, anspændte efterkrigsår). Møller Kristensen omtaler Per Lange og Paul la Cour som "de største digtere af denne generation" (s. 81). I Langes produktion "findes næppe en linie, som ikke er formet paa en fuldendt maade" (s. 88). Hans reaktion mod det kaotiske "minder næsten til fuldkommenhed om Otto Gelsteds udgangspunkt: fornemmelsen af det urokkelige kosmos, 'jordens ild under mig, over mit hoved et univers af tilintetgørende kulde', og bestræbelsen for at vinde ro og balance gennem koncentration" (s. 86). Citatet, fra Gelsteds digt "Mennesket", indikerer, at digteren skal "trænge gennem tingenes overflade og ned under kaos for at nå frem til kunstnerisk klarhed og konsekvens" (Klysner, 2001, s. 133). Møller Kristensen baserer i hovedsagen sin karakteristik på de to siden så ofte diskuterede nøgletekster "Danserinden" og "Fontænen" – og fra den tredje samling "Proteus" og "Skoven", alle baseret på den indsigt, som allerede Heraklit hævdede, at "intet er evigt uden forvandlingens lov". Og videre: "Verden er i ustandselig bevægelse, næret af ilden, som er sjælen i kosmos." Dog, det uopnåelige leder ikke til resignation, men fremkalder en

følelse af styrke: "staa op, forklaret, / og nyd den vældige / Kraft, du vinder, / naar al din Længsel / er ubesvaret". Per Langes "formelle ideal er ligeså strengt og urokkeligt som hans livsanskuelse. Han arbejder næsten udelukkende med strofiske, rimede former, hvor rimene er præcise, rytmerne roligt svungne, og billedsproget usædvanlig plastisk og visionært, en stil som er klassisk ved den strengthed og renhed, hvormed de moderne elementer – de stærke farver, de momentvise overraskelser, glimtene af ironi – er behandlet."⁹ – En så uforbeholden karakteristik må have sat sit præg på formidlingen. Men i øvrigt kan det bemærkes, at Møller Kristensen kun sporadisk og antydningvis forbinder Lange med hans samtidige, endsiges forsøger at indsætte ham i f.eks. en sammenhæng med ekspressionismen.

*

"Højt vurderet og lidet kendt" – fra dette udgangspunkt hyldede Ole Wivel digterkollegaen i forbindelse med halvtredsårsdagen i 1951,¹⁰ som "en af Danmarks betydeligste nulevende digtere"

9 I *Danmarks litteratur* (1963) komprimerer Møller Kristensen karakteristikken pædagogisk således: "[...] mennesket kan betvinge de blinde kræfter og den evige forandring, om end kun for et øjeblik, ved at fastholde en form og skabe en orden i tingene, sådan som det fremfor alt kan ske i kunsten." (s. 265). Bogen blev også udgivet i to bind i Gyldendals Uglebøger, 1972; se bind 2, *Fra 1870 til nutiden*, s. 88 f. – I et tilsvarende arbejde for det nordiske marked, *Nordens litteratur* (1972), karakteriseres vor digter af Mogens Brøndsted som en eksklusiv antikdyrker og kræsen traditionalist, i hvis tre samlinger man "bag den marmorklassiske stil [genfinder] generationens mærke, det spaltede og splittede sind" (s. 350); i "Danserinden" "bliver [...] kaostruslen overvundet gennem kunsten, det musiske" (s. 351); kunsten indfanger dog ikke livet varigt, men også afvisningen er en higen værd, i en række digte, "hvor netop den ubesvarede længsel mod mysteriet indgiver kraft og vælde" (s. 351).

10 I *Højskolebladet*, 1951, s. 401-402, omtrent samtidig med, at Wivel blev ansat på Askov Højskole. Om Wivels forhold til Per Lange, se også erindringsbøgerne *Romance for valdhorn*, 1972, s. 95 og 123, og *Trio i nr. 3*, 1973, s. 28-30, optrykt i *Tranedans*, 1975, s. 44-45. Karakteristikken pikerede Per Lange ganske meget. I et brev af 24. august 1981 glattede Wivel ud: "Jeg vil altid med taknemmelighed huske vore samtaler på forlaget og med glæde og usvækket beundring Deres digte, som snart i 40 år har været en inspiration hver gang, de kom ned fra reolen." (Har ikke kunnet verificeres, red.).

(s. 401), ja, som vor fornemste lyriker, aristokratisk af ånd og skånselsløs i selvkritisk henseende, men jo altså for længst forstummet. Wivel fremhævede "hans digtes stejle væsen, den op-højede ro der staar omkring dem som et rum af kulde" (s. 401) og lovpriste klarheden, den præcise billeddannelse, det fornemme motivvalg, dragningen mod den græske gudeverden, "en straalende verden af lys og form" (s. 401-402). Og videre: "Han er en af vort sprogs faa fuldendte beherskere. Men dette sproglige mesterskab, og digtenes høje kunstneriske rang, bliver aldrig noget udvendigt. Bag formens kulde brænder et digtersind, en kærlighed til alt levende og ædelt, som skænker hans poesi en sjælden moralsk styrke." (s. 402). Karakteristikkens afgørende argument er Johannes Ewald-diget i *Orfeus*.¹¹

Artiklen indgår i en større, stilfærdig formidlingssammenhæng. Ole Wivel var tydeligvis betaget af Per Langes lyrik. I Ringen havde han i 1939-40 trukket hellenske linjer fra Wilhelm Andersens *Bacchustøget i Norden* frem til bl.a. Lange, og han blev i 1943 "stærkt optaget" af digtudvalget *Relieffer* og indledte en brevveksling med den ældre kollega ("dengang et af mine forbilleder i sin formelle strenghed og plastiske anskuelighed"). Da han i 1954 rykkede ind på Gyldendals direktionskontor, traf han Lange, som skildret i erindringsbogen *Trio i nr. 3* (1973), et snapshot grundforskelligt fra et tilsvarende af Niels Birger Wamberg i forordet til *Det Umuliges Kunst* (posthumt udgivet 1996). Wivel stod også, som nævnt, for udvalget af digtene i *I Bjergene*, til 70-årsfødselsdagen i 1971.

*

Omtrent samtidig med Sven Møller Kristensens litteraturhistorie udkom førsteudgaven af *Danske Digtere i det 20. Aarhundrede*, som i løbet af de følgende årtier fremkom i yderligere tre udgaver. Emil

11 Om Per Langes Ewald-interesse vidner forordet til et digtudvalg i *Gyldendals smaa Digtsamlinger* (1955) samt en tolkning af "Til Sielen. En Ode" i Volmer Dissing (red.), *Digt og Læser*, 1958, s. 77-85; jf. "Johannes Ewald", *Det Umuliges Kunst*, s. 120-131, en sammenstilling ved Niels Birger Wamberg af Langes Ewald-tekster.

Frederiksens karakteristik af Per Lange dér har samme udgangspunkt som Ole Wivels: "højt vurderet og meget lidt kendt". Lange er indiskutabelt "en af yngre dansk Litteraturs bedste Lyrikere", hans digtning virker "klar og fast", men rummer indholdsmæssigt "dunkel Uro". At man fandt den "klassisk", beroede ikke blot på, at formen var "harmonisk og streng, ren og rolig", men også på, at der lå "et Guldalderskær" over den (1951, s. 353).

Per Lange var, som det pointeres, "en af yngre dansk Litteraturs bedste". Hans lyrik var uden spontanitet – indholdsmæssigt mærket af "dunkel Uro", formmæssigt "klar og fast", oplevet som klassisk, med guldalderræsonnans altså, senere snarere med forankring i hellensk kultur. Digteren var eller blev en elsker af græcitet, af en græsk-mytologisk tematik, men måske ikke en ubetinget lykkelig elsker.

Frederiksen er tydeligvis mest optaget af *Kaos og Stjernen*, debutsamlingen med den evidente titelreference til Friedrich Nietzsches (eller vel rettere: Zarathustras) berømte udsagn: "Man muss noch Chaos in sich haben, un einen tanzenden Stern gebären zu können."¹² Kaos er den nødvendige betingelse, den iboende forudsætning, for at kunne føde en dansende stjerne, altså for at kunne skabe en kunstnerisk form, tilvejebringe en æstetisk orden, en sammenhæng, en mening. Kaos er for så vidt selve vilkåret. Formgivningen er overvindelsen af vilkåret, dets (momentane) ophævelse. Formviljen er en slags vilje til magt.

Nietzsche-inspirationen er også til debat i receptionen. For Knud Togeby er der – i bemærkningerne til Per Langes digte i Dansk lærerforeningsklassikeren *Dansk lyrik 1915-1955* – ingen tvivl: Per Lange har "mere end nogen anden dansk digter fundet inspiration hos Nietzsche", og "Ingen har som Per Lange realiseret Nietzsches kunstopfattelse" (s. 136). Også Emil Frederiksen fremhæver Nietzsche-inspirationen, tillægger endda, apropos "Danserinden", at filosofen jo opfattede dansen som strengt discipli-

12 Jf. *Also sprach Zarathustra*, bind 1, 1883, s. 15: "Man muss noch Chaos in sich haben, um einen tanzenden Stern gebären zu können"; på dansk, *Saaledes talte Zarathustra*, 1911, 2. udgave, 1934, s. 16; 3. udgave, 2019, s. 23.

neret udfoldelse, kaosovervindelse (1951, s. 359; jf. Aa. Jørgensen, 2023). Man bemærkede fra begyndelsen, at Per Lange derimod ikke var det ringeste påvirket af Johannes V. Jensen. Men trods alt tilhører samlingen "den litterære Retning, man i Slutningen af Krigen og Aarene derefter kaldte Ekspressionismen" (Frederiksen, 1951, s. 354). Faktisk registrerer Frederiksen et stilfærdigt opgør med ekspressionismen i samlingen: Formår dens skabelsesvision at "hamle op med Virkeligheden" (s. 355)? F.eks. foreslår han en læsning af digtet "Solopgang" som "den ekspressionistiske Poets selvfjendske Spot over Troen paa sin egen skabende Vision" (1951, s. 356). I den erotiske poesi skimtes ingen mulighed for ideal forening, i hvert fald skrinlægges den endeligt i "Skoven", det sidste digt i *Orfeus*; jeget går dér til den armé, der er udelukket fra "den store, naturgivne Kærlighed" (s. 360), og påtager sig livsvilkåret: "staa op, forklaret, / og nyd den vældige / Kraft, du vinder, / naar al din Længsel / er ubesvaret." (Lange, 1932, s. 67).

"Nattergal" diskuteres med henblik på synæstesiens rolle (s. 356-357). Fuglen skaber kunst ud af sin kval.

Frederiksen ser i mange af debutsamlingens digte aftegnet "den ekspressionistiske Digtets Vej" (s. 358).

Kærlighedslyrikken peger på, at feltet er brydsomt, den udtrykker "en Negativisme, som ogsaa kan kaldes resignerende Humanisme" (s. 360).

*

1900-tallets anden halvdel blev som bekendt litteraturhistorisk set en rig tid. Men det billede af Per Lange, som Sven Møller Kristensen og Emil Frederiksen havde skitseret og Ole Wivel sanktioneret, forblev i det store og hele uændret. Enigheden finder ganske vist, som forventeligt, nuancerede og varierede udtryk. Mogens Knudsen pointerer, hvordan det uroligt søgende sind "skjuler sin desillusion i disse skønhedsmættede vers" (1950, s. 26). Torben Brostrøm placerer 1920'ernes lyrikere i spandet mellem Schade og Lange, men forbavses over metaforenes ofte "helt forbavsende banalitet" (1966, s. 90) og ordstoffets snæverhed. Lars-Henrik

Jensen formoder, at træk i Langes "kunstneriske fysiognomi" har "understøttet det statiske og hæmmet ansatser til det dynamiske" (1981, s. 150) i hans forfatterliv. Kaare Nielsen pointerer, at Langes kunstlidskab holdes i ave "af et strengt intellekt med en kritisk distance til enhver form for romantisk føleri, filosofisk systemtænkning eller poetisk uklarhed" (2002, s. 292). Og endelig antyder Bjarne Sandstrøm, at "modstanden mod at lade sin grundoplevelse af menneskets placering i et univers, der aldrig giver dets længsel et svar, sprænge den klassiske digtnings harmoniske form, er måske det egentlige drama i Per Langes digtning" (1999, s. 340; 2003, s. 406). Alt markedsført i solide, gedigne fremstillinger båret af stor respekt for Langes lyrik og fin føling med dens placering i det litteraturhistoriske landskab. Måske med Ib Bondebjerg, der forsvarer sin mentalitetshistoriske position ved at insistere på Langes aristokratiske nihilisme og tomme idealitet (1984, s. 285), som undtagelsen.

Slutspillet

Som nævnt lod Sven Møller Kristensen sin litteraturhistorie fra 1950 akkompagnere af en antologi til gymnasiebrug, *En mosaik af moderne dansk litteratur*. Samtidig udgav Dansk lærerforeningen et lyrikudvalg, *Moderne danske og norske digte*, der bl.a. indeholdt tre digte af Per Lange. En andenudgave ved Knud Tøgeby kom på markedet i 1957 med ændret titel, *Dansk lyrik 1915-1955*, og nu med fire Lange-digte. Virker titlen bekendt, skyldes det nok, at udvalget blev en succes og i årene frem til 1973 oplevede otte oplag, hvorefter Finn Stein Larsen i 1979 "moderniserede" det og gav det et nyt look og en mindre titelændring: *Dansk lyrik 1915-55*, og med syv digte af Lange. Stein Larsen havde i øvrigt 15 år før udgivet, hvad der fortsat er hovedværket om digteren: *Et forestillingsmønster i Per Langes lyrik*, en gedigen pjosker på 39 sider (jf. Jørgensen, 2021).

Herefter dukkede der digte af Per Lange op i de fleste gymnasiale litteraturudvalg. Ifølge en opgørelse ved Mette Winge figurerer

16 digte med i alt 48 forekomster, fordelt på tolv titler, eller rettere syv, om der nemlig korrigeres for nye og/eller reviderede udgaver (1979, s. 180).¹³ De to af Sven Møller Kristensen fremhævede digte, "Danserinden" og "Fontænen", fører med ni og seks forekomster, men derefter kommer fire digte med hver fem forekomster: "Nattergal", "Skt. Antonius' Fiskeprædiken", "Skoven" og "De Badende". Per Langes bidrag til kanon, tør man mene.

Opgørelsen rækker til 1975. Siden er der ud over Stein Larsens lyrikudgivelse fremkommet flere litteraturudvalg til gymnasiebrug: *Litteratur*, ved Ib Fischer Hansen, m.fl., bind 1-6, 1983-84; *Overblik*, ved Jørn Ørum Hansen, m.fl., bind 1-2, 1989-90; *Falkenstjerne / Dansk Litteratur*, ved Mogens Bjerring-Hansen, m.fl., bind 1-4, 1990-91; *Kanon i dansk*, ved Torben Brostrøm, m.fl., bind 1-3, 2005; *Danske forfatterskaber*, ved Susan Mose, m.fl., bind 1-4, 2005-06. Disse udvalg er fælles om *ikke* at medtage tekster af Per Lange (bortset fra det førstnævnte, der medtager "Nattergal"). *Kanon i dansk* udkom samme år, som det ministerielle kanonudvalg dekreterede, hvad der var dannelsesbrugbart.

På samme vis er Per Lange forsvundet fra de litteraturhistoriske fremstillinger. Han end ikke nævnes i vor seneste større fremstilling, Klaus P. Mortensen og May Schacks *Dansk litteraturs historie* (bind 1-5, 2006-09), endsige i de seneste til gymnasieundervisningen henvendte, *Litteraturhåndbogen* (1981), *Litteraturens vej* (1996) og *Hovedsporet* (2005).¹⁴

Konklusionen turde da være, at Per Lange i forbindelse med årtusindskiftet af uransagelige grunde blev skrevet ud af den danske litteraturs historie og tillige fortrængt fra de gymnasiale uddannelsers formidlingsmateriale.¹⁵

13 Opgørelsens tal er ikke retvisende, idet f.eks. *Dansk lyrik 1915-1955* med sine otte oplag kun er medtalt én gang, mens f.eks. *En mosaik af moderne dansk litteratur* er medtalt fire gange. Tallene beholdes dog, idet det er de oftest optrykte, altså de mest udbredte udvalg, de tungeste i regnskabet, der er medtalt flere gange.

14 Ret skal være ret: *Hovedsporet* har 11 linjer om Per Lange (s. 512).

15 Lad skæbneåret være 2000, hvor Thomas Bredsdorff og Anne-Marie Mai markerede årtusindskiftet med *1000 danske digte*, der dog immervæk bragte fem Per Lange-digte (s. 1045-1050).

REFERENCER

- Andersen, H. (1938). Per Langes Lyrik. *Ord och bild. Nordisk kultur-tidskrift*, 47, s. 435-438.
- Bondebjerg, I. (1984). Aristokratisk nihilisme og idealisme. I G. Agger, I. Bondebjerg, A. Gemzøe, I.-L. Hjordt-Vetlesen, H.J. Nielsen & A.B. Richard (red.), *Dansk litteraturhistorie* (bd. 7, s. 285-287). Gyldendal.
- Bredsdorff, T., & Mai, A.M. (2000). *1000 danske digte*. Rosinante.
- Breitenstein, J. (1978). *Tom Kristensens udvikling*. Gyldendal.
- Brostrøm, T. (1966). Per Lange og længslen mod mysteriet. *Dansk Litteratur Historie* (bd. 4, s. 86-91). Politiken.
- Brøndsted, M. (red.). (1972). *Nordens Litteratur. Efter 1860*. Gyldendal.
- Brøndsted, M., & Kristensen, S.M. (1963). *Danmarks litteratur*. Gyldendal.
- Brøndsted, M., & Kristensen, S.M. (1972). *Danmarks litteratur. Fra 1870 til nutiden*. Gyldendals Uglebøger.
- Clemmesen, E. (1971, 15. november). Anmeldelse af Per Langes *I Bjergene*. *Kristeligt Dagblad*.
- Frederiksen, E. (1951). Per Lange. I E. Frandsen & N.K. Johansen (red.), *Danske Digtere i det 20. Aarhundrede* (bd. 2, s. 353-362). Gad.
- Frederiksen, E. (1932, 21. oktober). Anmeldelse af Per Langes *Orfeus*. *Aarhuus Stiftstidende*.
- Gelsted, O. (1926, 4. december). Anmeldelse af Per Langes *Kaos og Stjærnen*. *Ekstra-Bladet*.
- Gelsted, O. (1953, 30. marts). Anmeldelse af Per Langes *Udvalgte Digte*. *Land og Folk*.
- Hesselaa, P. (1964, 15. juli). Anmeldelse af Per Langes *Samlede Essays*. *Fyens Stiftstidende*.
- Houe, P. (1972). Lange, Per. *Bogens Verden*, 54, s. 364-365.
- Irve, B. (1971, 10. december). Anmeldelse af Per Langes *I Bjergene*. *Berlingske Aftenavis*.
- Jensen, L.-H. (1981). Per Lange. I T. Brostrøm & M. Winge (red.), *Danske digtere i det 20. århundrede* (bd. 2, s. 150-157). Gad.

- Jørgensen, Aa. (2021). Finn Stein Larsen – indvielser, mønstre, modeller. *Spring*, 49, s. 154-172.
- Jørgensen, Aa. (2023). Per Lange, Friedrich Nietzsche og denne verdens virkelighed. *Litteraturmagasinet Standart*, 37(1), s. 101-105.
- Jørgensen, J.A., & Wentzel, K. (red.). (2005). *Hovedsporet*. Gyldendal.
- Kehler, H. (1943, 23. juni). Anmeldelse af Per Langes *Relieffer*. *Berlingske Tidende*.
- Klysner, F. (2001). Gelsted, Einar Otto. I J.C. Jørgensen (red.), *Dansk Forfatterleksikon. Biografier* (s. 133). Rosinante.
- Knudsen, M. (1950). Den danske litteratur. I C. Stief (red.), *Moderne litteratur efter 1914* (s. 9-55). Gyldendal.
- Kristensen, S.M. (1954). *En mosaik af moderne dansk litteratur*. Gyldendal.
- Kristensen, S.M. (1950). *Dansk litteratur 1918-1950*. Ejnar Munksgaard.
- Kristensen, T. (1929, juli). Ung dansk Lyrik. I P. Levin (red.), *Tilskueren* (årg. 46, andet halvbind, s. 1-12). Gyldendal.
- Kristensen, T. (1943, 5. juni). Anmeldelse af Per Langes *Relieffer*. *Politiken*.
- Kristensen, T. (1946). Ung dansk Lyrik. I R. Højbjerg-Pedersen (red.), *Mellem Krigene. Artikler og Kroniker* (s. 32-42). Gyldendal.
- Kristensen, T. (1967). Per Lange. *Forvandler 1929*. I C. Bergstrøm-Nielsen (red.), *Fra Holger Drachmann til Benny Andersen* (s. 134-136). Gyldendals Uglebøger.
- Lange, P. (1961). *Samtale med et Æsel*. Gyldendal.
- Lange, P. (1996). *Det Umuliges Kunst*. Lindhardt og Ringhof.
- Mathiesen, E.K. (1971, 1. december). Anmeldelse af Per Langes *I Bjergene. Land og Folk*.
- Mohn, B. (1971, 6. november). Anmeldelse af Per Langes *I Bjergene. Politiken*.
- Nielsen, K. (2002). Per Lange. I A.-M. Mai (red.), *Danske digtere i det 20. århundrede* (bd. 1, s. 292-297). Gad.

- Rimestad, C. (1928, januar). Den unge danske Poesi. *Tilskueren*, s. 55-66.
- Rimestad, C. (1932, 7. juni). Anmeldelse af Per Langes *Orfeus*. *Politiken*.
- Rode, H. (1928, 25. oktober). Anmeldelse af Per Langes *Kaos og Stjærnen*. *Berlingske Tidende*.
- Sandstrøm, B. (1999). Per Lange. I B. Kieler & K.P. Mortensen (red.), *Litteraturens stemmer* (s. 340-342). Gad.
- Sandstrøm, B. (2003). Per Lange. I K.P. Mortensen & S. Schou (red.), *Gads danske forfatterleksikon* (s. 405-406). Gad.
- Thor, R. (1990). *Jeg har levet og elsket*. Gyldendal.
- Winge, M. (red.). (1979). *Danske læsebøger og litteraturudvalg til undervisningsbrug 1960-1975. Bidrag til en undersøgelse af tekstbegrebets udvikling*. Danmarks Biblioteksskole.
- Wivel, O. (1951). Per Lange. *Højskolebladet*, 1951(36), s. 401-402.
- Wivel, O. (1973). *Trio i nr. 3*. Gyldendal.

